

تحلیل راهبردی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

داود نگاهداری

دانشجوی دکترای ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

علیرضا پورسعید^۱

استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

رویا اشراقی سامانی

دانشیار گروه اقتصادی کشاورزی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

محمد باقر آرایش

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

بهبروز ناصری

استادیار گروه منابع طبیعی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

چکیده

در حال حاضر تنوع زیستی در منطقه زاگرس با دو تهدید جدی تغییر کاربری و برداشت ناپایدار روبه‌روست. این موارد هم به‌تنهایی و هم در ترکیب با یکدیگر سبب تخریب شدید و برگشت‌ناپذیر جنگل می‌شوند. از این‌رو، حفاظت و مدیریت پایدار اکوسیستم‌های جنگلی در ناحیه رویشی زاگرس همواره دغدغه اصلی کنش‌گران و مسئولان این حوزه بوده است. این تحقیق کیفی با هدف کلی تحلیل راهبردی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، با بهره‌گیری از روش SWOT انجام شد. در گام نخست عوامل داخلی و خارجی در قالب چهار دسته نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از طریق مصاحبه‌های عمیق با ۳۰ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران مرتبط به موضوع تحقیق که به صورت هدفمند انتخاب شدند، شناسایی شدند. داده‌ها با بهره‌گیری از تکنیک دلفی کلاسیک جمع‌آوری و با روش تحلیل خط به خط در قالب تحلیل محتوای متعارف و با استفاده از نرم‌افزار MAXqda¹² تحلیل شد. در گام دوم نیز پرسشنامه عوامل داخلی و خارجی تنظیم و امتیاز وزنی هر عامل محاسبه و راهبردهای شناسایی شده بر اساس ماتریس برنامه ریزی استراتژی کمی (QSPM)، اولویت‌بندی گردید. بر مبنای یافته‌های مندرج در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس و با توجه به این که در عوامل خارجی نقاط ضعف و در ماتریس عوامل داخلی تهدیدها غلبه داشتند، الگوی تدافعی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های زاگرس، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است. در چنین موقعیتی وضعیت مدیریت پایدار جنگل، نامناسب بوده و در وضع مخاطره‌آمیز قرار خواهیم گرفت و باید با مدیریت ضعف‌های داخلی بر تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار، غلبه نمود. یافته‌های این تحقیق در راستای سیاست‌گذاری‌های اصولی در منابع جنگلی حوزه زاگرس و برای برنامه ریزی، تصمیم‌گیری و موفقیت در این زمینه می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: تحلیل راهبردی، جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، مدیریت پایدار، مدیریت مشارکتی.

^۱ - نویسنده مسئول: Alireza.poursaeed@iau.ac.ir

سوزی، ریزگردها و کاهش حاصلخیزی خاک در بروز پدیده زوال بلوط اثرگذار هستند (ایزدی و همکاران، ۱۴۰۱؛ پرنیان کلایه و همکاران، ۱۳۹۸؛ مظفری و همکاران، ۱۳۹۸؛ سواری و اسدی، ۱۳۹۸؛ آل شیخ و مهري، ۱۳۹۸) که نتیجه آن تخریب و شروع روند قهقرایی در سیر توالی جنگل است و به همین دلیل روز به روز از تعداد و کیفیت گونه‌های گیاهی و جانوری جنگل‌ها کاسته می‌شود (ایزدی و همکاران، ۱۴۰۱؛ Empidi & Emang, 2021).

بررسی‌ها حاکی از آن است که در حال حاضر تنوع زیستی در منطقه با دو تهدید جدی تغییر کاربری و برداشت ناپایدار روبرو است. این موارد هم به تنهایی و هم در ترکیب با یکدیگر عمل می‌کنند که گاهی منجر به تخریب شدید و برگشت ناپذیر جنگل می‌گردند (سلمانی و همکاران، ۱۴۰۰). به طوری که گونه‌های بلوط، بنه، زبان گنجشک، نارون و بادام کوهی در جنگل‌های بلوط حوزه-ی زاگرس از جمله گونه‌هایی هستند که دچار پدیده زوال و خشکیدگی شده‌اند. کشت زیراشکوب نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تخریب کمی و جنگل زدایی، سبب تخریب کیفی توده‌های جنگلی و تشدید فرسایش خاک، کاهش حاصلخیزی و کیفیت بستر رویش، افزایش تبخیر از خاک سطحی و افزایش عمق خشکی خاک به ویژه در فصل رویش، تشدید اثرات تخریبی خشکسالی‌ها و کاهش پتانسیل تولیدی رویشگاه‌ها، تغییر اکوسیستم، ضعف بیولوژیکی درختان و رسوب در سدها بوده است (سلمانی و همکاران، ۱۴۰۰؛ پورهاشمی و همکاران، ۱۳۹۶). در نهایت، یک رشته تهدیدهای محلی شامل آلودگی، فعالیت‌های معدنی و گونه‌های مهاجم بیگانه و ضعف در مدیریت صحیح عرصه‌های طبیعی شرایط را در این حوزه وخیم‌تر نموده است (برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی، ۱۳۹۵). این تهدیدها همراه با ایجاد تغییرات اساسی در ساختار جنگل و دگرگونی

امروزه روند سریع نابودی جنگل‌ها بر اثر عوامل مختلف مانند فعالیت انسان‌ها اتفاق می‌افتد (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۸). بررسی‌های فائو نشان می‌دهد که ۳ درصد سطح جنگل‌ها در مقیاس جهانی از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ کاهش یافته است (Keenan et al., 2015). مساحت کل جنگل‌های ایران حدود ۱۴ میلیون هکتار است که تقریباً ۴۱ درصد آن را جنگل‌های ناحیه رویشی زاگرس تشکیل می‌دهند (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۸) که در این بین جنگل‌های بلوط زاگرس با قدمت ۵۵۰۰ ساله (قدیمی‌ترین جنگل بلوط در جهان) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند (آل شیخ و مهري، ۱۳۹۸؛ مظفری و همکاران، ۱۳۹۸). این در حالی است که در جنگل‌های غرب کشور زوال بلوط ایرانی طی پژوهش‌های متعددی گزارش شده است (مظفری و همکاران، ۱۳۹۸؛ پرنیان کلایه و همکاران، ۱۳۹۸). اولین گزارش‌های مربوط به پدیده زوال بلوط در جنگل‌های زاگرس به دهه ۱۳۸۰ برمی‌گردد (مظفری و همکاران، ۱۳۹۸).

پدیده خشکیدگی و زوال درختان بلوط موضوعی نیست که آسیب‌های آن تنها محدود به منطقه مورد مطالعه گردد. بی‌تردید با در نظر گرفتن تأثیر جنگل‌های بلوط و پوشش جنگلی زاگرس بر اکولوژی، منابع آبی، آب و هوا و اقلیم کشور، در صورت گسترده‌تر شدن و مهار نشدن این موضوع، آسیب‌های آن می‌تواند گریبان‌گیر جمعیت بسیار زیادی از کشور گردد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹). عوامل مختلفی چون انواع بهره‌برداری‌های ناپایدار اعم از چرای مفرط دام، زراعت زیر اشکوب توده‌های جنگلی، تغییر کاربری، برداشت چوب، تأمین سوخت و مصارف روستایی از درختان و دیگر عوامل قهری و طبیعی از جمله شیوع آفات و امراض (مانند قارچ ذغالی بلوط، پروانه برگ‌خوار بلوط)، خشکسالی، آتش

اکوسیستم‌ها از جمله مهم‌ترین دلایل اختلال و تهدید تنوع زیستی گیاهی و جانوری است (پورمقدم و بزرگ‌نیا، ۱۳۹۵).

از این‌رو، احیا، بازسازی، حفاظت و مدیریت پایدار اکوسیستم‌های جنگلی در حوزه‌ی زاگرس همواره دغدغه‌ی اصلی کنش‌گران و مسئولین این حوزه بوده است. اهمیت مدیریت پایدار جنگل به قدری است که محققان مهم‌ترین راهکار را برای حفظ ذخایر جنگلی، مدیریت پایدار جنگل عنوان می‌کند (Gough, et al., 2008). لذا شناسایی و تبیین راهبردهای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط در حوزه‌ی زاگرس به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل موجود به منظور استقرار و ارتقای نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار در این حوزه مطرح است که در تحقیق حاضر، مورد واکاوی قرار می‌گیرد. چراکه در شرایط کنونی، برخورد و تعامل با منابع طبیعی رویکرد جدیدی را می‌طلبد که در آن ضمن استفاده و بهره‌برداری مطلوب، کمترین تخریب را به دنبال داشته باشد و تحقق آن در گرو تعامل سازنده با ذینفعان محلی است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۸). امروزه، اغلب بخش‌های دولتی و خصوصی برای مقابله با بحران‌های مدیریتی از مدیریت راهبردی به گونه‌ای گسترده استفاده می‌کنند. مدیران در مواجهه با بحران‌ها و تغییرات محیطی در منابع طبیعی، باید به برنامه‌ریزی راهبردی روی آورند. در این میان، یکی از ابزارهای مورد استفاده در مرحله تدوین راهبرد برای تحلیل موارد درونی و بیرونی، تحلیل راهبردی سوات (SWOT) است (Saaty, 2003). این تحلیل به بررسی و ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی و نقاط قوت و ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس می‌پردازد و هدف آن ارزیابی توانایی برنامه‌ریزان و مدیران منابع طبیعی در بهره‌برداری از فرصت‌ها و اجتناب از تهدیدهای محیط غیرقابل کنترل بیرونی است. در واقع هدف مدیریت پایدار جنگل ایجاد یک راه حل برد-برد برای رفاه انسان

و حفظ اکوسیستم‌های جنگلی است. با این حال، مشکل عمده در این مسیر، شکاف بین اهداف دولت و دیدگاه‌های مردم محلی است (Boissiere et al., 2009). اگر چه اهمیت، ارزش و جایگاه دانش بومی در توسعه پایدار در چند دهه اخیر به رسمیت شناخته شده، اما مطالعات نشان می‌دهد که مشارکت بومی در اجراء کم‌تر لحاظ شده است (Adam & Kneeshaw, 2008). این حقیقت به اثبات رسیده است که مدیریت موفق و پایدار جنگل مستلزم تصمیم‌گیری مشترک جوامع و مدیریت محلی است که این امر، خود به ارتباط و درک متقابل این دو از هم بستگی دارد (Varma et al., 2000; Purnomo et al., 2005; Sheppard & Meitner, 2006). زیرا بررسی‌های صورت گرفته حاکی از آن است که توسعه نیافتگی و بهره‌برداری عرفی و بیش از توان ظرفیت رویشگاه جنگلی از یک سو و عدم توجه به جایگاه جوامع محلی در تصمیم‌سازی و مشارکت در برنامه‌ریزی و مدیریت منابع جنگلی از سوی دیگر سبب شده است که تاکنون اجرای برنامه‌های متنوع و متعدد جنگلداری با موفقیت همراه نباشد (پورمقدم و بزرگ‌نیا، ۱۳۹۵).

در این راستا با توجه به نتایج مطالعات صورت گرفته درخصوص جنگل‌های حوزه زاگرس (سلمانی و همکاران، ۱۴۰۰؛ زند بصیری و همکاران، ۱۳۹۹؛ قربانی و همکاران، ۱۳۹۹؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۸؛ کرمی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Salmanicheraghabadi et al., 2021) که هر یک وضعیت جنگل‌های منطقه را از منظری خاص مورد بررسی و واکاوی قرار داده‌اند، در صورت ادامه روند مدیریت جنگل‌ها با شرایط فعلی، دستیابی به مدیریت پایدار جنگل به کندی پیش خواهد رفت. در حالی که مدیریت پایدار جنگل نیازمند به کارگیری فناوری بهنگام است چرا که مدیریت پایدار جنگل یک مفهوم و میزان ثابت نیست و متناسب با زمان و مکان و شرایط و منابع و اثرات انسانی تغییر می‌کند. پس

مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس ارائه گردد.

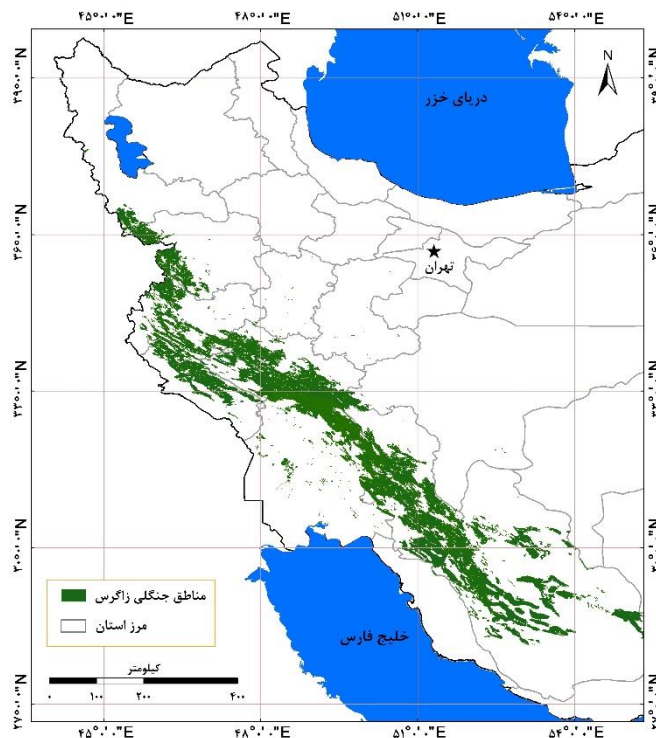
روش پژوهش

جنگل‌های زاگرس از منتهی‌الیه شمال‌غربی ایران (استان آذربایجان‌غربی) آغاز و سپس غرب (استان‌های کردستان، کرمانشاه، ایلام، چهارمحال و بختیاری، خوزستان و لرستان) و جنوب غرب ایران (استان‌های کهگیلویه و بویر احمد و فارس) را طی می‌کند. این جنگل‌ها از نظر سطح بزرگ‌ترین وسعت را نسبت به سایر مناطق جنگلی کشور دارا می‌باشند و از نظر درصد سطح جنگل به مساحت منطقه بعد از شمال ایران در درجه دوم اهمیت قرار دارند. طول این جنگل‌ها حدود ۱۲۶۵ کیلومتر بوده و در عرض -ترین نقاط حدود ۲۰۰ کیلومتر پهنا دارد. مساحت جنگل‌های زاگرس حدود ۶ میلیون هکتار است (سلمانی و همکاران، ۱۴۰۰؛ هناره خلیانی و همکاران، ۱۳۹۰) که در محدوده‌ای با مساحت نزدیک به ۳۰ میلیون هکتار پراکنده است (شکل ۱). تیپ غالب جنگل‌های زاگرس، گونه بلوط ایرانی (*Quercus persica*) با ۷۰٪ ترکیب گونه‌ای و گونه‌های همراه آن عبارتند از: گونه پسته وحشی (بنه) با ۶٪ و ۴٪ بقیه ترکیب گونه‌ای را بادام کوهی، داغداغان، کیکم، بادامک و زالزالک تشکیل می‌دهد (سلمانی و همکاران، ۱۴۰۰). اقلیم منطقه نیز مدیترانه‌ای نیمه خشک با زمستان‌های سرد است.

باید همزمان با این تغییرات، مدیریت جنگل‌ها هم از فناوری متناسب، کارآمد و به روز استفاده کند تا جوابگوی نیازهای نسل حاضر و آینده باشد (خزایی و همکاران، ۱۳۹۶). از سویی با در نظر گرفتن وسعت جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس و سرعت گسترش تخریب و کمبود منابع اعتباری لازم برای مبارزه با آن توسط بخش دولتی، مقابله با این مشکل از توان دستگاه‌های اجرای ذیربط خارج بوده و بهره‌گیری از برنامه ریزی مدیریت راهبردی و مشارکت کنش‌گران در این راستا امری ضروری و مهم به نظر می‌رسد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۸). بنابراین ضرورت دارد که با نظرسنجی از نقش-آفرینان جنگل‌های زاگرس، راهبردهای مدیریتی برای جنگل‌شناسایی و تعیین شوند (حیدری و کرمدوست، ۱۳۹۵).

هدف تحقیق

در این راستا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل راهبردی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس، شکل گرفت. جهت دستیابی به هدف فوق، ضروری است ابتدا با تحلیل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس، استخراج شوند و سپس راهبردهای

شکل ۱- محدوده مکانی تحقیق

✓ فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل -
 های بلوط حوزه‌ی زاگرس کدامند؟
 ✓ تهدیدهای پیش روی برای مدیریت پایدار
 جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس کدامند؟
 در این مرحله، با ترکیب موارد مشابه و با توجه به
 همپوشانی برخی از موارد به دست آمده با موارد پیشین،
 به ترتیب ۸ مورد برای نقاط قوت، ۹ مورد برای نقاط
 ضعف، ۸ مورد برای فرصت‌ها و ۹ مورد برای تهدیدها
 استخراج گردید که مبنای طراحی پرسشنامه‌ی دور دوم
 قرار گرفت.
 در مرحله دوم، پاسخ‌های دریافت شده در مرحله اول رتبه
 بندی شدند. بدین ترتیب که در این مرحله پس از آن‌که
 پرسش‌نامه‌های دور اول جمع‌آوری گردید، مبنای طراحی
 پرسشنامه‌ی مرحله دوم قرار گرفت. در این دور از دلفی
 پاسخ‌های دریافت شده و مورد توافق قرار گرفته براساس
 طیف لیکرت ۵ سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵)،
 دسته بندی گردید و پاسخگویان در مقابل هر کدام از

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش در
 زمره تحقیقات توصیفی تحلیلی است. اطلاعات لازم با
 استفاده از فن پیمایش و در قالب فن دلفی کلاسیک در ۳
 مرحله جمع‌آوری شد. نمونه‌ی آماری پژوهش ۳۰ نفر از
 متخصصان، مدیران و صاحب نظران علمی و اجرایی و
 کارشناسان مرتبط به موضوع تحقیق در حوزه سازمان
 جنگل‌ها و مراتع شاغل در بخش‌های اجرایی و تحقیقاتی
 دولتی و غیردولتی در استان‌های حوزه زاگرس (که به طور
 خاص درحوزه سازمان جنگل‌ها و مراتع و منابع طبیعی در
 زمینه جنگل‌های خارج از شمال فعالیت دارند) بودند که
 به روش گلوله برفی انتخاب شدند. در مرحله‌ی اول تعداد
 چهار پرسش باز (به شرح زیر)، توسط صاحب نظران
 علمی و اجرایی و کارشناسان مذکور، تکمیل گردید:

- ✓ نقاط قوت موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های
 بلوط حوزه‌ی زاگرس کدامند؟
- ✓ نقاط ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل -
 های بلوط حوزه‌ی زاگرس کدامند؟

گویه‌ها (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس) به تعیین میزان اهمیت آن با توجه به مقیاس ارائه شده پرداختند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده و رتبه دهی مفاهیم نیز بر اساس نمره‌ی ضرایب تغییرات انجام شد. در مرحله سوم نیز برای سنجش میزان توافق پاسخگویان، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و به پاسخگویان ارسال شد. بدین ترتیب که پس از آن‌که پرسش‌نامه‌های دور دوم جمع‌آوری گردید، در این دور از دلفی برای سنجش میزان توافق پاسخگویان از پاسخ‌های دریافت شده، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و در اختیار پاسخگویان قرار گذاشته شد. در این مرحله گویه‌هایی که با توافق کمتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، از شمار گویه‌های شناسایی شده در مرحله اول، حذف شده و گویه‌ها باقی‌مانده به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه قرار گرفتند (در پژوهش حاضر محاسبات نشان داد که تمامی گویه‌های شناسایی شده در ابعاد نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در دور سوم نمره-ی بیش از دو سوم آرا را کسب نموده‌اند و با توافق بیشتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، بنابراین از شمار گویه‌های شناسایی شده در فاز اول، هیچ گویه‌ای حذف نشده و تمامی گویه‌ها به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه قرار گرفت). روایی ظاهری پرسشنامه در هر مرحله توسط متخصصان ترویج و آموزش کشاورزی مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. در مورد پایایی پرسشنامه نیز، در فن دلفی، زمانی که حجم گروه بیش از ۱۳ کارشناس باشد، پایایی بیش از ۸۰ درصد برآورد می‌شود (نعیمی و صدیقی، ۱۳۹۰). در نهایت به شناسایی و معرفی راهبردهای مدیریت برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس از طریق تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و

خارجی، تعیین الگوی استراتژیک و تطبیق و تعیین استراتژی‌ها، پرداخته شد. در گام بعدی علاوه بر تعیین اهمیت (وزن از ۱ تا ۵) به تعیین وضعیت موجود هر یک از عوامل داخلی و خارجی نیز اقدام گردید. از صاحب نظران خواسته شد تا برای هر یک از عناصر چهارگانه سوات، امتیازی بین ۱ تا ۴ در نظر بگیرند به گونه‌ای که امتیاز ۴ نشان دهنده طلایی بودن آن در شرایط کنونی و امتیاز ۱ به معنای ضعیف بودن هر یک از عناصر سوات می‌باشد (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اعرابی و دهقان، ۱۳۸۹). لازم به ذکر است که چنانچه متوسط نمره نهایی عوامل داخلی کم‌تر از ۲/۵ باشد، نشان دهنده آن است که مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس از حیث عوامل داخلی دچار ضعف است و اگر بیش از ۲/۵ باشد گویای آن است که در مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس زمینه‌هایی برای ارتقاء وجود دارد (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۱). توضیحاتی که در خصوص ماتریس عوامل داخلی ارائه شد، در سازماندهی ماتریس عوامل خارجی نیز صادق است، با این تفاوت که در ماتریس عوامل خارجی، اگر متوسط نمره نهایی کم‌تر از ۲/۵ باشد به این معناست که برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در استفاده از فرصت‌ها و احتراز از تهدیدها، قابلیت لازم را ندارد و به‌عکس. در مرحله‌ی آخر بر مبنای عوامل استراتژیک، ماتریس تحلیل سوات برای تدوین استراتژی‌های چهارگانه که در ادامه تشریح خواهد شد، شکل گرفت و بر اساس آن مشخص شد که مناسب‌ترین راهبرد برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس کدام است (جدول ۱). در این ماتریس با توجه به نوع واکنش (تضادهای احتمالی) و نحوه تعامل هر عامل داخلی و خارجی، می‌توان چهار نوع راهبرد ارائه نمود. به گونه‌ای که نقاط قوت و فرصت‌ها حفظ و نقاط ضعف و تهدیدها به حداقل رسیده و یا دست کم، تأثیر مخرب و منفی آنها کاهش یابد.

جدول ۱- ماتریس تحلیل سوات برای تدوین استراتژی‌های چهارگانه

محیط داخلی (IE)			محیط خارجی (EE)
ضعف‌ها (W)	قوت‌ها (S)	فرصت‌ها (O)	
استراتژی‌های WO (محافظه کارانه) بهره جستن از فرصت‌ها و کنترل نقاط ضعف در جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس	استراتژی‌های SO (توسعه‌ای یا تهاجمی) بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌های پیش رو در جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس	فرصت‌ها (O)	
استراتژی‌های WT (تدافعی) مدیریت ضعف‌ها به منظور مقابله به تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس	استراتژی‌های ST (رقابتی) احتراز از تهدیدها با بهره‌گیری از نقاط قوت موجود در جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس	تهدیدها (T)	

مأخذ: (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اعرابی و دهقان، ۱۳۸۹)

مرحله دوم: برای به هر یک از عوامل داخلی و خارجی ضریب اهمیت نسبی که قبلاً تعیین شده بود ثبت می‌گردد.

مرحله سوم: راهبردها در سطر افقی بالای ماتریس نوشته شود.

مرحله چهارم: نمره جذابیت راهبردهای مشخص شده نوشته شود (نحوه آن در ادامه ذکر می‌گردد)

مرحله پنجم: ضریب اهمیت نسبی در نمره نهایی جذابیت ضرب شده و نمره نهایی جذابیت بدست می‌آید.

مرحله ششم: مجموع نمره‌های جذابیت هر یک از ستون‌های ماتریس برنامه ریزی راهبردهای کمی محاسبه گردد.

مرحله هفتم: براساس نمرات نهایی به دست آمده راهبردها اولویت بندی می‌شوند.

نحوه‌ی تعیین نمره جذابیت:

در ادامه از ماتریس برنامه ریزی راهبردهای کمی (Quantitative Strategic Planning Matrix) استفاده شد تا بدین وسیله راهبردهای قابل اجرا مشخص شوند.

ماتریس (QSPM)

از دیدگاه نظری، با استفاده از ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی می‌توان جذابیت نسبی راهبردهای مختلف را مشخص کرد. یعنی تعیین میزانی که یک راهبرد می‌تواند از عوامل سرنوشت ساز داخلی و خارجی بصورتی موفقیت آمیز استفاده کند. با تعیین اثرات تجمعی هر یک از عوامل سرنوشت ساز داخلی و خارجی می‌توان جذابیت نسبی هر یک از راهبردها (در مجموع راهبردهای شناسایی شده) را تعیین نمود برای ارائه یک ماتریس ارزیابی راهبردهای کمی باید شش مرحله زیر را طی نمود: مرحله اول: فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف در ستون طرف راست نوشته شود.

یافته‌های تحقیق گویای آن است که دامنه سنی متخصصان، مدیران و صاحب نظران علمی و اجرایی و کارشناسان مرتبط به موضوع تحقیق در حوزه جنگل مورد مطالعه بین ۴۶ الی ۵۵ سال (۵۱/۱۱ درصد)، بود. اکثراً نیز مرد (۸۵/۲۴ درصد)، متأهل (۶۰/۴۷ درصد) و دارای تحصیلات کارشناسی ارشد (۵۳/۶۲ درصد)، بودند. به طور میانگین دارای ۱۷/۲ سال سابقه‌ی فعالیت در حوزه‌ی جنگل (انحراف معیار=۲/۱۰) برخوردار بودند.

شناسایی نقاط قوت موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

نتایج حاصل از جمع‌بندی نظرات مشارکت‌کنندگان پس از طی سه مرحله دلفی کلاسیک در رابطه با شناسایی نقاط قوت موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در جدول ۲، آورده شده است.

در این مرحله براساس نظر خبرگان به هریک از استراتژی‌های شناسایی شده یک نمره جذابیت از ۱ تا ۴ اختصاص داده شد بدین صورت که:

راهبرد مورد نظر تا چه حد می‌تواند از فرصت‌ها جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس بهره‌گیرد؟؛ راهبرد مورد نظر تا چه حد می‌تواند نسبت به کاهش تهدیدها جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس اقدام کند؟؛

راهبرد مورد نظر تا چه حد می‌تواند از قوت‌ها جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس بهره‌گیرد؟؛ راهبرد مورد نظر تا چه حد می‌تواند نسبت به کاهش ضعف‌ها جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس اقدام کند؟.

یافته‌های پژوهش

جدول ۲. نتایج رتبه بندی نقاط قوت موجود موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در مرحله اول تا

سوم

ردیف	مفاهیم	مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم
		فراوانی	انحراف	رتبه
		تکرار	معیار	توافق**
۱	اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه	۴	۰/۸۹	۱
۲	اجرای طرح آمایش و پهنه بندی جنگل‌های بلوط زاگرس براساس توان اکولوژیک برای فعالیت‌های مختلف (دامداری، کشاورزی...، استراحت و قرق مناطق مخروبه)	۵	۰/۹۰	۲
۳	دانش بومی مردم محلی جهت مشارکت در مدیریت جنگل	۵	۰/۹۱	۳
۴	افزایش تعداد نیروهای حفاظتی	۵	۰/۹۶	۴
۵	تلاش جهت افزایش پوشش گیاهی جنگل‌های حوزه زاگرس	۴	۰/۹۷	۵
۶	تلاش به منظور حفاظت از تنوع زیستی در فون و فلور منطقه	۵	۰/۹۹	۶
۷	کاهش قاچاق چوب	۴	۱/۱۳	۷
۸	وجود تشکل‌های مردم نهاد و تعاونی‌های فعال در زمینه توسعه و بهره برداری از جنگل	۵	۱/۲۵	۸
	کل	---	۱/۰۰	---

** حداقل درصد توافق قابل قبول، ۷۵ درصد می‌باشد.

* میانگین از ۵

رتبه‌های دارای اولویت اول تا سوم از جمله مهم‌ترین نقاط قوت موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند.

در دور سوم از تکنیک دلفی برای سنجش میزان توافق پاسخگویان از پاسخ‌های دریافت شده، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و در اختیار پاسخگویان قرار گذاشته شد. از آنجا که محاسبات نشان داد که هر ۸ گویه در دور سوم نمره‌ی بیش از دو سوم آرا را کسب نموده‌اند و با توافق بیشتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، بنابراین از شمار گویه‌های شناسایی شده در فاز اول، هیچ گویه‌ای حذف نشده و تمامی گویه‌ها به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه هستند.

شناسایی نقاط ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

نتایج حاصل از جمع‌بندی نظرات مشارکت‌کنندگان پس از طی سه مرحله دلفی کلاسیک در رابطه با شناسایی نقاط ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در جدول ۳، آورده شده است.

با استناد به یافته‌های جدول ۲، پیداست که در ابتدا ۸ نقطه قوت برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد که در مرحله دوم دلفی نیز پاسخ‌های دریافت شده براساس طیف لیکرت ۵ سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵)، دسته بندی گردید و پاسخگویان در مقابل هر کدام از گویه‌ها (نقاط قوت شناسایی شده برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس) به تعیین میزان اهمیت آن با توجه به مقیاس ارائه شده پرداختند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده و رتبه دهی مفاهیم نیز بر اساس نمره‌ی ضرایب تغییرات انجام شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود "اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه (میانگین=۴/۵ و انحراف معیار=۰/۸۶)"، "اجرای طرح آمایش و پهنه بندی جنگل‌های بلوط زاگرس براساس توان اکولوژیک برای فعالیت‌های مختلف (دامداری، کشاورزی...، استراحت و قرق مناطق مخروطه) (میانگین=۴/۵۳ و انحراف معیار=۰/۹۰)" و "دانش بومی مردم محلی جهت مشارکت در مدیریت جنگل (میانگین=۴/۲۵ و انحراف معیار=۰/۹۱)" با کسب

جدول ۳. نتایج رتبه بندی نقاط ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در مرحله اول تا سوم

ردیف	مفاهیم	مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم
		فراوانی	انحراف	رتبه
		تکرار	معیار	توافق**
۱	عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل	۵	۰/۸۳	۱
۲	بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه	۴	۰/۸۵	۲
۳	عدم پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه	۵	۰/۸۷	۳
۴	رواج کشاورزی و دامداری سنتی در منطقه	۵	۰/۸۹	۴
۵	عدم بهره برداری بهینه از منابع آب و خاک	۵	۰/۹۱	۵
۶	فقر، بیکاری و فرهنگ زیست محیطی سنتی و توسعه نیافته	۵	۰/۹۳	۶
۷	تخریب اراضی و بیابان زایی در منطقه	۴	۰/۹۶	۷

۸۶/۷	۸	۰/۲۵۷	۰/۹۸	۳/۸۲	۴	نبود برنامه‌های آموزشی و تبلیغی برای آشنا ساختن جوامع محلی و گردشگران برای مواجهه صحیح با تهدیدهای ناشی از بین رفتن جنگل به علت ظهور پدیده‌های قهری و طبیعی از جمله خشکسالی، تغییرات شدید اقلیمی، بروز ریزگردها
---	---	۰/۲۱۴	۰/۹۱	۴/۳۳	---	کل

* میانگین از ۵ * حداقل درصد توافق قابل قبول، ۷۵ درصد می‌باشد.

سوم از جمله مهم‌ترین نقاط ضعف موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند. در دور سوم از تکنیک دلفی برای سنجش میزان توافق پاسخگویان از پاسخ‌های دریافت شده، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و در اختیار پاسخگویان قرار گذاشته شد. از آنجا که محاسبات نشان داد که هر ۹ گویه در دور سوم نمره‌ی بیش از دو سوم آرا را کسب نموده‌اند و با توافق بیشتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، بنابراین از شمار گویه‌های شناسایی شده در فاز اول، هیچ گویه‌ای حذف نشده و تمامی گویه‌ها به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه هستند.

شناسایی فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

نتایج حاصل از جمع‌بندی نظرات مشارکت‌کنندگان پس از طی سه مرحله دلفی کلاسیک در رابطه با شناسایی فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در جدول ۴، آورده شده است.

با استناد به یافته‌های جدول ۳، پیداست که در ابتدا ۹ نقطه ضعف برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد که در مرحله دوم دلفی نیز پاسخ‌های دریافت شده براساس طیف لیکرت ۵ سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵)، دسته بندی گردید و پاسخگویان در مقابل هر کدام از گویه‌ها (نقاط ضعف شناسایی شده برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس) به تعیین میزان اهمیت آن با توجه به مقیاس ارائه شده پرداختند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده و رتبه دهی مفاهیم نیز بر اساس نمره‌ی ضرایب تغییرات انجام شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود "عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل (میانگین=۴/۹۶ و انحراف معیار=۰/۸۳)"، " بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه (میانگین=۴/۹۳ و انحراف معیار=۰/۸۵)" و " عدم پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه (میانگین=۴/۶۱ و انحراف معیار=۰/۸۷)" با کسب رتبه‌های دارای اولویت اول تا

جدول ۴. نتایج رتبه بندی فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در مرحله اول تا سوم

ردیف	مفاهیم	مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم		
		فراوانی	میانگین	انحراف		
		تکرار	*	معیار		
			تغییرات	رتبه		
			توافق**	درصد		
۱	وجود مراکز آموزشی و مؤسسات تحقیقاتی در منطقه‌ی	۵	۴/۵۳	۰/۸۵	۱	۱۰۰
۲	مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل داری بر اساس مساحت	۵	۴/۶۰	۰/۹۱	۲	۱۰۰

۱۰۰	۳	۰/۲۰۸	۰/۹۰	۴/۳۱	۵	سابقه‌ی اجرای طرح‌های جنگلداری و حفاظت و حمایت از جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس از دهه ۴۰ تاکنون
۱۰۰	۴	۰/۲۳۱	۰/۸۶	۳/۷۲	۴	تشکیل و فعالیت تعاونی‌های بهره‌برداری جنگل نشینان
۱۰۰	۵	۰/۲۳۶	۰/۹۷	۴/۱۱	۵	حذف تعرفه‌های گمرکی واردات چوب
۸۳	۶	۰/۲۴۳	۱/۱۰	۴/۵۳	۴	وجود تعداد زیادی از تشکل‌های زیست محیطی در کشور
۸۳	۷	۰/۲۷۸	۱/۱۲	۴/۰۳	۴	تشکیل و فعالیت کمیته ملی توسعه پایدار و کمیته‌های
۸۳	۸	۰/۳۱۲	۱/۲۳	۳/۹۴	۴	انجام مطالعات دوره‌ای توسط دفتر فنی جنگل داری سازمان جنگل‌ها و مراتع

-----	---	۰/۲۳۷	۰/۹۹	۴/۲۲	-----	کل
						* میانگین از ۵
						** حداقل درصد توافق قابل قبول، ۷۵ درصد می‌باشد.

رتبه‌های دارای اولویت اول تا سوم از جمله مهم‌ترین فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند.

در دور سوم از تکنیک دلفی برای سنجش میزان توافق پاسخگویان از پاسخ‌های دریافت شده، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و در اختیار پاسخگویان قرار گذاشته شد. از آنجا که محاسبات نشان داد که هر ۸ گویه در دور سوم نمره‌ی بیش از دو سوم آرا را کسب نموده‌اند و با توافق بیشتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، بنابراین از شمار گویه‌های شناسایی شده در فاز اول، هیچ گویه‌ای حذف نشده و تمامی گویه‌ها به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه هستند.

شناسایی تهدیدهای پیش‌رو برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

نتایج حاصل از جمع‌بندی نظرات مشارکت‌کنندگان پس از طی سه مرحله دلفی کلاسیک در رابطه با شناسایی تهدیدهای موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در جدول ۵، آورده شده است.

با استناد به یافته‌های جدول ۴، پیداست که در ابتدا ۸ فرصت برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد که در مرحله دوم دلفی نیز پاسخ‌های دریافت شده براساس طیف لیکرت ۵ سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵)، دسته‌بندی گردید و پاسخگویان در مقابل هر کدام از گویه‌ها (فرصت‌های شناسایی شده برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس) به تعیین میزان اهمیت آن با توجه به مقیاس ارائه شده پرداختند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده و رتبه‌دهی مفاهیم نیز بر اساس نمره‌ی ضرایب تغییرات انجام شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود "وجود مراکز آموزشی و مؤسسات تحقیقاتی در منطقه‌ی زاگرس (میانگین=۴/۵۳ و انحراف معیار=۰/۸۵)"، "مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل داری بر اساس مساحت (میانگین=۴/۶۰ و انحراف معیار=۰/۹۱)" و "سابقه‌ی اجرای طرح‌های جنگلداری و حفاظت و حمایت از جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس از دهه ۴۰ تاکنون (میانگین=۴/۳۱ و انحراف معیار=۰/۹۰)" با کسب

جدول ۵. نتایج رتبه بندی تهدیدهای پیش‌رو برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در مرحله اول تا

سوم

ردیف	مفاهیم	مرحله اول		مرحله دوم		مرحله سوم	
		میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه	درصد توافق**	
۱	فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص	۴/۷۸	۰/۸۸	۰/۱۸۴	۱	۱۰۰	
۲	کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل	۴/۷۴	۰/۹۰	۰/۱۹۰	۲	۱۰۰	
۳	ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی	۴/۷۲	۰/۹۲	۰/۱۹۴	۳	۱۰۰	
۴	فقدان سامانه پایش و ارزشیابی مدیریت منابع جنگلی	۴/۵۵	۰/۹۵	۰/۲۰۹	۴	۱۰۰	
۵	ضعف آموزش و اطلاع رسانی از طریق رسانه‌های عمومی	۴/۴۱	۰/۹۴	۰/۲۱۳	۵	۱۰۰	
۶	کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی	۴/۵۶	۰/۹۸	۰/۲۱۵	۶	۱۰۰	
۷	کمرنگ شدن مدیریت، نظارت و برنامه ریزی مستقیم دولت	۳/۶۳	۰/۸۷	۰/۲۴۰	۷	۹۳	
۸	اجرای طرح تنفس در جنگل‌های شمال کشور و افزایش قطع چوب و قاچاق در جنگل‌های زاگرس	۳/۸۵	۰/۹۶	۰/۲۴۹	۸	۹۰	
۹	ضعف باورهای سیاست گذاران، برنامه ریزان و بهره برداران	۴/۱۵	۱/۱۳	۰/۲۷۲	۹	۸۳	
به تنوع زیستی							
کل		۴/۳۸	۰/۹۵	۰/۲۱۸	---	---	

** حداقل درصد توافق قابل قبول، ۷۵ درصد می‌باشد.

* میانگین از ۵

انحراف معیار= $0/90$) و " ضعیف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی (میانگین= $4/72$ و انحراف معیار= $0/92$)" با کسب رتبه‌های دارای اولویت اول تا سوم از جمله مهم-ترین تهدیدهای پیش‌روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند.

در دور سوم از تکنیک دلفی برای سنجش میزان توافق پاسخگویان از پاسخ‌های دریافت شده، پرسشنامه‌ای با گویه‌های مرتب شده طراحی و در اختیار پاسخگویان قرار گذاشته شد. از آنجا که محاسبات نشان داد که هر ۹ گویه در دور سوم نمره‌ی بیش از دو سوم آرا را کسب نموده‌اند و با توافق بیشتر از ۷۵ درصد مواجه بودند، بنابراین از شمار گویه‌های شناسایی شده در فاز اول، هیچ گویه‌ای حذف نشده و تمامی گویه‌ها به عنوان نتیجه‌ی نهایی دلفی مورد توجه هستند.

با استناد به یافته‌های جدول ۵، پیداست که در ابتدا ۹ تهدید برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد که در مرحله دوم دلفی نیز پاسخ‌های دریافت شده براساس طیف لیکرت ۵ سطحی (از خیلی کم= ۱ تا خیلی زیاد= ۵)، دسته بندی گردید و پاسخگویان در مقابل هر کدام از گویه‌ها (تهدیدهای شناسایی شده برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس) به تعیین میزان اهمیت آن با توجه به مقیاس ارائه شده پرداختند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده و رتبه دهی مفاهیم نیز بر اساس نمره‌ی ضرایب تغییرات انجام شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود "فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل) (میانگین= $4/78$ و انحراف معیار= $0/88$)"، "کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل-های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل (میانگین= $4/74$ و

شناسایی مناسب‌ترین راهبرد برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

به منظور شناسایی مناسب‌ترین راهبرد برای ارتقای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی ترسیم و مورد ارزیابی قرار گرفت. در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، نقاط قوت، فرصت‌های کلیدی، نقاط ضعف و تهدیدهای مهم مستخرج از تحلیل SWOT، در یک ستون لیست گردید و پس از نرمالیزه نمودن وزن‌های داده شده توسط ۳۰ تن از صاحب نظران علمی و اجرایی و کارشناسان مرتبط به موضوع تحقیق در حوزه جنگل به هر یک از عوامل استراتژیک، ضریب وزنی هر یک از عوامل بین صفر (بی اهمیت) تا یک (بسیار مهم) محاسبه شد، به گونه‌ای که جمع ضرایب وزنی تخصیص یافته مساوی یک گردید. امتیاز موزون هر عامل نیز از طریق ضرب وزن هر مورد

در امتیاز وضع موجود مربوطه، محاسبه و با جمع نمودن امتیازهای موزون عوامل داخلی و خارجی، نمره نهایی بدست آمد.

در پژوهش حاضر با بهره گیری از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، ارزیابی استراتژی‌های مختلف و انتخاب برترین الگوی راهبردی که در ادبیات برنامه ریزی استراتژیک، "انتخاب استراتژیک" نامیده می‌شود، انجام پذیرفت. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی در جداول ۶ و ۷، نشان داده شده است.

در جداول مذکور میزان اهمیت، ضریب اهمیت، رتبه وضع موجود و امتیاز کل محیط داخلی و خارجی برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس (حاصل ضرب ضریب اهمیت در رتبه وضع موجود)، درج شده است. یادآوری می‌گردد، میزان اهمیت از ۵ و ضرایب اهمیت از ۱ محاسبه شده است.

جدول ۶- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

عوامل داخلی				نقاط قوت
امتیاز کل	وضع موجود	ضریب اهمیت	میزان اهمیت	
۰/۲۱۸	۳/۵	۰/۰۶۲	۴/۵۱	S1: اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه
۰/۲۰۰	۳/۲	۰/۰۶۲	۴/۵۳	S2: اجرای طرح آمایش و پهنه بندی جنگل‌های بلوط زاگرس براساس توان اکولوژیک برای فعالیت‌های مختلف (دامداری، کشاورزی...، استراحت و قرق مناطق مخروطه)
۰/۱۷۶	۳/۰	۰/۰۵۸	۴/۲۵	S3: دانش بومی مردم محلی جهت مشارکت در مدیریت جنگل
۰/۱۹۵	۳/۴	۰/۰۵۷	۴/۱۷	S4: افزایش تعداد نیروهای حفاظتی
۰/۱۷۶	۳/۱	۰/۰۵۷	۴/۱۲	S5: تلاش جهت افزایش پوشش گیاهی جنگل‌های حوزه زاگرس
۰/۲۰۲	۳/۵	۰/۰۵۸	۴/۱۹	S6: تلاش به منظور حفاظت از تنوع زیستی در فون و فلور منطقه
۰/۱۹۳	۳/۶	۰/۰۵۴	۳/۹۰	S7: کاهش قاچاق چوب
۰/۲۰۵	۳/۸	۰/۰۵۵	۳/۹۲	S8: وجود تشکل‌های مردم نهاد و تعاونی‌های فعال در زمینه توسعه و بهره برداری از جنگل
امتیاز کل	وضع موجود	ضریب اهمیت	میزان اهمیت	نقاط ضعف

۰/۰۶۸	۱/۰	۰/۰۶۸	۴/۹۶	W1: عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل
۰/۰۷۵	۱/۱	۰/۰۶۸	۴/۹۳	W2: بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه
۰/۰۷۰	۱/۱	۰/۰۶۳	۴/۶۱	W3: عدم پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه
۰/۰۷۷	۱/۳	۰/۰۶۰	۴/۳۳	W4: رواج کشاورزی و دامداری سنتی در منطقه
۰/۱۱	۱/۸	۰/۰۶۱	۴/۴۰	W5: عدم بهره برداری بهینه از منابع آب و خاک
۰/۰۹۶	۱/۷	۰/۰۵۷	۴/۱۲	W6: فقر، بیکاری و فرهنگ زیست محیطی سنتی و توسعه نیافته
۰/۰۹۹	۱/۷	۰/۰۵۸	۴/۲۱	W7: تخریب اراضی و بیابان زایی در منطقه
۰/۰۹۵	۱/۸	۰/۰۵۳	۳/۸۲	W8: نبود برنامه‌های آموزشی و تبلیغی برای آشنا ساختن جوامع محلی و گردشگران برای مواجهه صحیح با تهدیدهای ناشی از برخی گونه‌های حیات وحش
			۳/۶۰	W9: از بین رفتن جنگل به علت ظهور پدیده‌های قهری و طبیعی از جمله خشکسالی، تغییرات شدید اقلیمی، بروز ریزگردها در سال‌های اخیر در منطقه زاگرس، تشدید فرسایش خاک، افزایش تبخیر از خاک سطحی
۲,۳۳	۴۰,۲	۱	۷۲/۵۷	مجموع امتیاز عوامل داخلی

* ضریب اهمیت = (میانگین کل / میانگین میزان اهمیت هر گویه)

** امتیاز کل = ضریب اهمیت × وضع موجود

مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردند. این در حالی است که عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل (با میانگین اهمیت ۴/۹۶ از ۵) و بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه (با میانگین اهمیت ۴/۹۳ از ۵)، مهم‌ترین نقاط ضعف موجود پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس می‌باشند. از سوی دیگر عامل عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل با کسب حداقل میانگین وضع موجود (۱ از ۲)، به عنوان حادثترین نقاط ضعف پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، مطرح می‌باشد. پس از آن‌ها نیز مواردی چون بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه و عدم پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه با کسب کم‌ترین امتیاز از وضع موجود (۱/۱ از ۲)، به عنوان نقاط ضعف حاد پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس می‌باشند. همان گونه که ملاحظه می‌شود، متوسط امتیاز عوامل داخلی جهت مدیریت پایدار

بر مبنای یافته‌های مندرج در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس (جدول ۲)، اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه با میانگین اهمیت ۴/۵۱ (از ۵) و اجرای طرح آمایش و پهنه بندی جنگل‌های زاگرس براساس توان اکولوژیک برای فعالیت‌های مختلف (دامداری، کشاورزی...، استراحت و قرق مناطق مخروبه) با میانگین اهمیت ۴/۵۳ (از ۵)، مهم‌ترین نقطه قوت جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردند. این در حالی است که وجود تشکل‌های مردم نهاد و تعاونی‌های فعال در زمینه توسعه و بهره برداری از جنگل با کسب حداکثر امتیاز از وضع موجود (۳/۸ از ۴)، کلیدی‌ترین نقطه قوت برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردد. همچنین مواردی چون اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه و تلاش به منظور حفاظت از تنوع زیستی در فون و فلور منطقه با کسب امتیازهای بالایی از وضع موجود (۳/۵ از ۴)، به ترتیب جزء کلیدی‌ترین نقاط قوت برای

جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، ۲/۳۳ محاسبه شد که کم‌تر از ۲/۵ است. این بدان معناست که نقاط ضعف پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس با نقاط قوت موجود جهت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، پیش‌تازی می‌کند. به عبارت دیگر، به منظور پیش جدول ۷- ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

عوامل خارجی

				فرصت‌ها
امتیاز کل	وضع موجود	ضریب اهمیت	میزان اهمیت	
۰/۲۱۷	۳/۵	۰/۰۶۲	۴/۵۳	O1: وجود مراکز آموزشی و مؤسسات تحقیقاتی در منطقه‌ی زاگرس
۰/۲۲۶	۳/۶	۰/۰۶۳	۴/۶۰	O2: مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل داری بر اساس مساحت
۰/۲۰۶	۳/۵	۰/۰۵۹	۴/۳۱	O3: سابقه‌ی اجرای طرح‌های جنگلداری و حفاظت و حمایت از جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس از دهه ۴۰ تاکنون
۰/۱۷۳	۳/۴	۰/۰۵۱	۳/۷۲	O4: تشکیل و فعالیت تعاونی‌های بهره برداری جنگل نشینان
۰/۲۰۲	۳/۶	۰/۰۵۶	۴/۱۱	O5: حذف تعرفه‌های گمرکی واردات چوب
۰/۲۳۵	۳/۸	۰/۰۶۲	۴/۵۳	O6: وجود تعداد زیادی از تشکل‌های زیست محیطی در کشور
۰/۲۰۳	۳/۷	۰/۰۵۵	۴/۰۳	O7: تشکیل و فعالیت کمیته ملی توسعه پایدار و کمیته‌های فرعی آن
۰/۱۸۳	۳/۴	۰/۰۵۴	۳/۹۴	O8: انجام مطالعات دوره‌ای توسط دفتر فنی جنگل داری سازمان جنگل‌ها و مراتع
				تهدیدها
امتیاز کل	وضع موجود	ضریب اهمیت	میزان اهمیت	
۰/۰۶۵	۱/۰	۰/۰۶۵	۴/۷۸	T1: فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل)
۰/۰۶۵	۱/۰	۰/۰۶۵	۴/۷۴	T2: کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل
۰/۰۶۴	۱/۰	۰/۰۶۴	۴/۷۲	T3: ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی
۰/۱۱۱	۱/۸	۰/۰۶۲	۴/۵۵	T4: فقدان سامانه پایش و ارزشیابی مدیریتی منابع جنگلی
۰/۱۰۲	۱/۷	۰/۰۶۰	۴/۴۱	T5: ضعف آموزش و اطلاع رسانی از طریق رسانه‌های عمومی
۰/۱۰۰	۱/۶	۰/۰۶۲	۴/۵۶	T6: کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی
۰/۰۸۴	۱/۷	۰/۰۴۹	۳/۶۳	T7: کم‌رنگ شدن مدیریت، نظارت و برنامه ریزی مستقیم دولت
۰/۰۹۵	۱/۸	۰/۰۵۳	۳/۸۵	T8: اجرای طرح تنفس در جنگل‌های شمال کشور و افزایش قطع چوب و قاچاق در جنگل‌های زاگرس
۰/۰۹۶	۱/۷	۰/۰۵۷	۴/۱۵	T9: ضعف باورهای سیاست گذاران، برنامه ریزان و بهره برداران به تنوع زیستی
۲/۴۳	۴۱/۸	۱	۷۳/۱۶	مجموع امتیاز عوامل خارجی

* ضریب اهمیت = (میانگین کل / میانگین میزان اهمیت هر گویه)

** امتیاز کل = ضریب اهمیت × وضع موجود

بر مبنای یافته‌های مندرج در ماتریس ارزیابی عوامل خارجی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس (جدول ۷)، وجود مراکز آموزشی و مؤسسات تحقیقاتی در منطقه‌ی زاگرس (با میانگین اهمیت ۴/۵۳ از ۵)، مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل داری بر اساس مساحت (با میانگین اهمیت ۴/۶۰ از ۵) و سابقه‌ی اجرای طرح‌های جنگلداری و حفاظت و حمایت از جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس از دهه ۴۰ تاکنون (با میانگین اهمیت ۴/۳۱ از ۵) از جمله مهم‌ترین فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردند. همچنین عامل وجود تعداد زیادی از تشکل‌های زیست محیطی در کشور با کسب حداکثر میانگین وضع موجود (۳/۸ از ۴)، در زمره‌ی کلیدی‌ترین فرصت موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، محسوب می‌گردد. پس از آن نیز مواردی چون تشکیل و فعالیت کمیته ملی توسعه پایدار و کمیته‌های فرعی آن با کسب امتیاز بالایی از وضع موجود (میانگین ۳/۷ از ۴)، حذف تعرفه‌های گمرکی واردات چوب (میانگین ۳/۶ از ۴) و مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل داری بر اساس مساحت (میانگین ۳/۶ از ۴) از جمله فرصت‌های موجود کلیدی برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، محسوب می‌گردند.

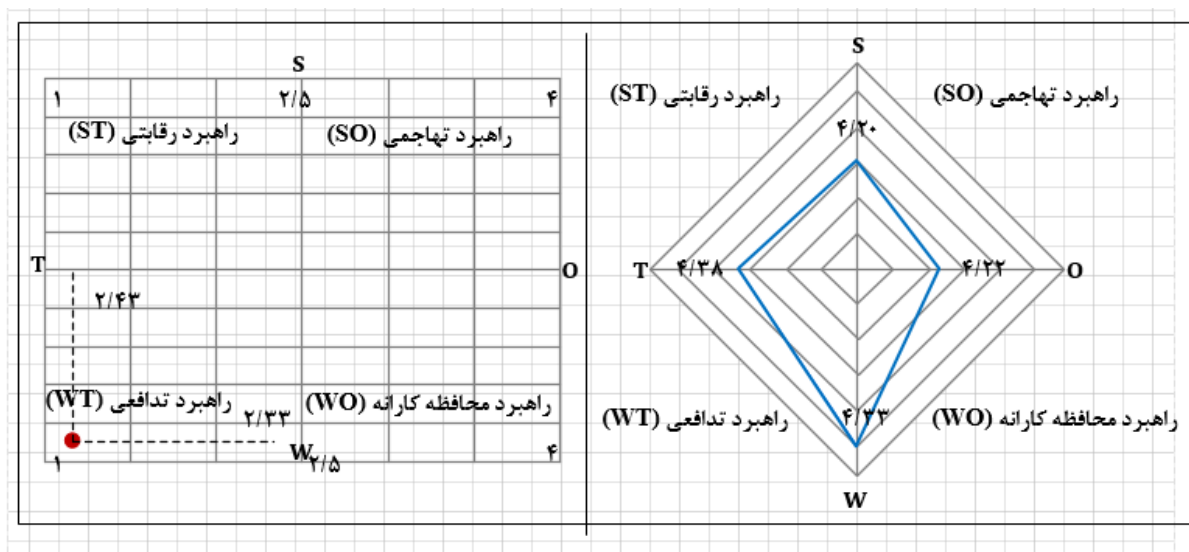
این در حالی است که فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل) (با میانگین اهمیت ۴/۷۸

از ۵)، کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل (با میانگین اهمیت ۴/۷۴ از ۵) و ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی (با میانگین اهمیت ۴/۷۲ از ۵)، از با اهمیت‌ترین تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند. همچنین فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل)، کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل و ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی، نیز با کسب حداقل میانگین وضع موجود (۱)، به عنوان حادثترین تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، مطرح می‌باشند. همان گونه که ملاحظه می‌شود، متوسط امتیاز عوامل داخلی در نظام آموزش عالی کشاورزی، ۲/۴۳ محاسبه شد که کمتر از ۲/۵ بوده است. این بدان معناست که تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در مقایسه با فرصت‌های موجود برای ارتقای آن، پیش‌تازی می‌کنند. به عبارت دیگر به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس تهدیدها بر فرصت‌ها غالب شده‌اند.

الگوی راهبردی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

ماتریس عوامل داخلی و خارجی به منظور تعیین جایگاه استراتژیک مدیریت حفاظت از جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس در جدول ۸، نمایش داده شده است.

جدول ۸- ماتریس عوامل داخلی و خارجی به منظور تعیین جایگاه استراتژیک مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس

منبع: یافته‌های پژوهش

ظرفیت جنگل‌های منطقه + فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری). (W2/T1)؛

WT3: مدیریت بهره برداری از جنگل‌های منطقه به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر اجرای طرح تنفس در جنگل‌های شمال کشور و افزایش قطع چوب و قاچاق در جنگل‌های زاگرس (بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه + اجرای طرح تنفس در جنگل‌های شمال کشور و افزایش قطع چوب و قاچاق در جنگل‌های زاگرس). (W2/T8)؛

WT4: مدیریت بهره برداری بهره برداری بهینه از منابع آب و خاک به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل (عدم بهره برداری بهینه از منابع آب و خاک + کمبود ضوابط، معیارها و دستورالعمل‌های فنی جهت مدیریت پایدار جنگل). (W5/T2)؛

WT5: مدیریت برنامه‌های آموزشی و تبلیغی برای آشنا ساختن جوامع محلی و گردشگران برای مواجهه صحیح با تهدیدهای ناشی از برخی گونه‌های حیات وحش به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر ضعف آموزش و اطلاع رسانی از طریق رسانه‌های عمومی (نبود برنامه‌های

با استناد به ماتریس مذکور و با توجه به این که در عوامل خارجی نقاط ضعف و در ماتریس عوامل داخلی تهدیدها غلبه داشتند، الگوی تدافعی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است و باید سعی کنیم با مدیریت ضعف‌های داخلی بر تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، فائق آییم. بنابراین بر اساس نقاط ضعف و تهدیدهای موجود می‌توان به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، راهبردهای زیر را ارایه کرد (استراتژی‌های WT):

مدیریت پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر فقدان سامانه پایش و ارزشیابی مدیریت منابع جنگلی (عدم پذیرش طرح‌های جنگلداری اجتماعی توسط بهره برداران منطقه + فقدان سامانه پایش و ارزشیابی مدیریت منابع جنگلی) (W3/T4)؛

WT2: مدیریت بهره برداری از جنگل‌های منطقه به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل) (بهره برداری بیش از

WT8: نظارت جدی و انجام اقدامات پیشگیرانه در جهت کاهش تخریب اراضی و بیابان زایی در منطقه به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی و ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی (تخریب اراضی و بیابان زایی در منطقه + کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی + ضعف هماهنگی درون بخشی و برون بخشی).

(W7/T6;T3)

پس از تعیین راهبردهای مناسب برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس از طریق مطالعه و تحقیق کیفی با استفاده از نظر خبرگان، در ادامه برای اولویت بندی آن‌ها از ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی QSPM استفاده شد.

آموزشی و تبلیغی برای آشنا ساختن جوامع محلی و گردشگران برای مواجهه صحیح با تهدیدهای ناشی از برخی گونه‌های حیات وحش + ضعف آموزش و اطلاع رسانی از طریق رسانه‌های عمومی). (W8/T5)؛

WT6: توجه به هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر کم‌رنگ شدن مدیریت، نظارت و برنامه ریزی مستقیم دولت (عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل + کم‌رنگ شدن مدیریت، نظارت و برنامه ریزی مستقیم دولت). (W1/T7)؛

WT7: ترویج کشاورزی و دامداری پایدار در منطقه به منظور تلاش جهت کاهش تأثیر کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی (رواج کشاورزی و دامداری سنتی در منطقه + کمبود اعتبارات تخصیصی به مدیریت منابع جنگلی). (W4/T6)؛

جدول ۹- خلاصه ماتریس برنامه ریزی استراتژی کمی (QSPM)

راهبردها	راهبرد WT1	راهبرد WT2	راهبرد WT3	راهبرد WT4	راهبرد WT5	راهبرد WT6	راهبرد WT7	راهبرد WT8
امتیاز کسب شده	۳/۱۴۷	۲/۹۰۷	۲/۹۵۸	۲/۳۸۳	۲/۷۳۹	۲/۸۵۹	۲/۷۶۶	۲/۸۵۸
اولویت	۱	۳	۲	۸	۷	۴	۶	۵

نتیجه گیری و پیشنهادها

شناسایی راهبردهای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس از دیدگاه کنش‌گران و ذینفعان محلی، مزایای بی‌شماری چون ارتقای مشارکت مردم در برنامه‌های حفاظت از جنگل و تقویت و توسعه طرح‌های حفاظت و مدیریت پایدار آن، حفظ تنوع زیستی موجود کشاورزی زیراشکوب جنگل و سلامت اکوسیستم مذکور، احیاء و بازسازی مناطق جنگلی حساس و حیاتی حوزه زاگرس و دیگر مزایا و پیامدها در راستای دستیابی به توسعه پایدار را در پی خواهد داشت. چرا که بالا بردن سطح مشارکت جوامع محلی به عنوان پیش نیاز توسعه پایدار و حفاظت و بهبود شرایط

زیست محیطی منطقه، تعیین کننده خواهد بود. بنابراین تحقیق حاضر با هدف تبیین راهبردهای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس به منظور دست یابی به یک برنامه‌ی صحیح مدیریتی در جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس بر پایه‌ی پایش اجتماعی در قالب تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس انجام پذیرفت. بر مبنای یافته‌های تحقیق، اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه و تلاش به منظور حفاظت از تنوع زیستی در فون و فلور منطقه، به ترتیب جزء کلیدی‌ترین نقاط قوت برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردند که پیش‌تر نیز در

بر مبنای یافته‌ها، وجود تعداد زیادی از تشکل‌های زیست محیطی در کشور، مصوبات شورای عالی حفاظت از محیط زیست جهت تهیه گزارش ارزیابی طرح‌های جنگل‌داری بر اساس مساحت و سابقه‌ی اجرای طرح‌های جنگلداری و حفاظت و حمایت از جنگل‌های بلوط حوزه‌ی زاگرس از دهه ۴۰ تاکنون از جمله مهم‌ترین فرصت‌های موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌گردند. لذا با توجه به نتایج مذکور و با عنایت به تکالیف اهداف توسعه چشم‌انداز افق ۱۴۰۴ کشور مبنی بر استفاده از حداکثر توان کشور برای افزایش سرانه فضای سبز و توسعه جنگل و درختکاری با گونه‌های مثمر و غیرمثمر، توسعه تشکل‌های تولیدی و توسعه پایدار، ارزیابی راهبردها و برنامه‌های توسعه از نظر مشارکت مردمی و همچنین مفاد ماده ۱۵ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی که در مدت ۱۰ سال آینده ضریب حفاظتی جنگل‌ها و مراتع باید از ۴۰ درصد به ۹۰ درصد و سرانه جنگل از ۰/۱۷ هکتار به ۰/۲۵ هکتار توسعه یابد، می‌تواند به عنوان یک فرصت به منظور تقویت و توسعه مشارکت ذینفعان و بهره‌برداران محلی در مباحث حفظ، احیاء و توسعه پایدار منابع جنگلی کشور به ویژه در حوزه‌ی مورد مطالعه مد نظر قرار گرفته شود و به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار در منطقه‌ی زاگرس مورد نظر مسئولین و برنامه‌ریزان قرار گیرد.

همچنین از آنجا که بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر، فقدان قانون جامع منابع طبیعی و آبخیزداری (به طور خاص جنگل) به عنوان یکی از با اهمیت‌ترین تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد، لذا نظارت دقیق و کامل بر حسن اجرای قانون و برخورد با متخلفان منابع طبیعی در منطقه‌ی مورد

مطالعات مختلف به آن‌ها پرداخته شده است. برای مثال اجرای طرح‌های احیاء و توسعه نظیر طرح طوبی در منطقه در مطالعه‌ی محمدی تمیری و احمدوند (۱۳۹۴) به عنوان یکی از عوامل پیش‌برنده مدیریت پایدار جنگل‌ها مطرح شده است. معیار حفظ تنوع زیستی نیز در مطالعه‌ی Balana et al. (2010) نیز از منظر رویکرد غنی‌سازی جنگل از طریق کنترل هرس، تنک کردن و افزایش درختکاری با کاشت گونه‌های بومی به عنوان بهترین رویکرد برای رسیدن به پایداری معرفی شده است.

همچنین عدم به رسمیت شناخته شدن هویت و فرهنگ بومی جنگل‌نشینان در مدیریت جنگل نیز به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف موجود پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس شناسایی شد که با نتایج تحقیق‌های انجام شده توسط صادقی کاجی و همکاران (۱۳۹۴) و Balana et al. (2010) نیز همسو می‌باشد.

در این راستا شناسایی عامل بهره‌برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف موجود پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس نیز با یافته‌های محققانی چون یعقوبی فرانی و همکاران (۱۳۹۶) و شهرکی و همکاران (۱۳۹۱) که اظهار داشتند به دلیل رشد جمعیت و نیاز جنگل‌نشینان به سوخت و منبع غذایی برای دام‌ها، بهره‌برداری از جنگل‌ها به شکل بی‌رویه‌ای در حال گسترش است و این وضعیت به کلی چهره جنگل‌های منطقه را دگرگون نموده است، همسو است. بنابراین لزوم افزایش آگاهی جنگل‌نشینان از تخریب و فرسایش جنگل و نیز آگاهی آنان از اهمیت و فوائد جنگل ضروری به نظر می‌رسد که در این راستا استفاده از شیوه‌ها و ابزارهای آموزشی-ترویجی مانند استفاده از برنامه‌های رسانه‌های جمعی مانند رادیو، تلویزیون، نمایش‌های طریقه‌ای و نتیجه‌ای، استفاده از کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی پیشنهاد می‌شود.

مطالعه بیش از پیش ضرورت می‌یابد و با نتایج مطالعه‌ی محرم نژاد و مافی (۱۳۸۸) نیز همسو می‌باشد. در مجموع با استناد به یافته‌های حاصل از تحلیل ماتریس عوامل داخلی و خارجی به منظور تعیین جایگاه استراتژیک مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس و با توجه به این که در عوامل خارجی نقاط ضعف و در ماتریس عوامل داخلی تهدیدها غلبه داشتند، مشخص گردید که الگوی تدافعی به منظور مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است. الگوی تدافعی یعنی این که چگونه باید با کاهش دادن نقاط ضعف، تأثیر تهدیدها را کاهش داد یا تأثیرشان را حذف نمود. به عبارت دیگر راهبرد تدافعی، راهبردهایی برای به حداقل رساندن زیان‌های ناشی از تهدیدها و نقاط ضعف است. هدف در اجرای استراتژی‌های WT، کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدهای ناشی از محیط خارجی است. در چنین موقعیتی وضعیت مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، نامناسب بوده و در وضع مخاطره آمیز قرار خواهیم گرفت و باید سعی کنیم با

مدیریت ضعف‌های داخلی بر تهدیدهای پیش روی مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس، غلبه نماییم. بنابراین بر اساس ماتریس برنامه ریزی استراتژی کمی (QSPM)، می‌توان گفت که راهبردهای زیر به ترتیب اولویت از مهم‌ترین راهبردهای موجود برای مدیریت پایدار جنگل‌های بلوط حوزه زاگرس محسوب می‌شوند (اولویت اول تا سوم را از بین راهبردهای شناسایی شده به خود اختصاص می‌دهند):
توجه به هویت و فرهنگ بومی جنگل نشینان در مدیریت جنگل
مدیریت بهره برداری از جنگل‌های منطقه و جلوگیری از بهره برداری بیش از ظرفیت جنگل‌های منطقه
نظارت جدی و انجام اقدامات پیشگیرانه در جهت کاهش تخریب اراضی و بیابان زایی در منطقه.

منابع

- هیرکانی (مطالعه موردی: جنگل‌های حوزه سفارود).
تحقیقات جنگل و صنوبر ایران، دوره ۲۴، شماره ۴، شماره پیاپی ۶۶، صص ۷۳۶-۷۲۴.
- خزایی، ح؛ ملک‌نیا، ر. و قاضی نوری، س. (۱۳۹۶). ارزیابی مزیت و شکاف فناوری مدیریت پایدار جنگل. نشریه پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل، جلد بیست و یکم، شماره چهارم، صص ۱۶۲-۱۴۷.
- رضایی، ج؛ نجفی‌فر، ع؛ صیدزاده، ح. و محمدپور، م. (۱۳۹۸). شناسایی چالش‌ها و تدوین راهبردهای مدیریت مشارکتی جنگل‌های زاگرس با استفاده از تحلیل شبکه‌ای-سوات (ANP-SWOT): مطالعه موردی منطقه جنگلی بانکول، ایلام. روستا و توسعه، سال ۲۲، شماره ۱، صص ۴۳-۲۳.
- زند بصیری، م؛ سوسنی، ج. و پورهاشمی، م. (۱۳۹۹). ارزیابی فعالیت‌ها و مولفه‌های ضروری به منظور معرفی الگوی چابکی سازمانی در کنترل زوال بلوط جنگل‌های زاگرس. علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره بیست و دوم، شماره یک، صص ۳۹۰-۳۷۷.
- زند بصیری، م. و غضنفری، ه. (۱۳۸۹). تدوین مهمترین پیامدها و عوامل تأثیرگذار بر مدیریت مردم محلی جنگل‌های زاگرس، مطالعه موردی حوضه آبخیز قلعه گل استان لرستان. مجله جنگل ایران، جلد ۲، شماره ۲، صص ۱۳۸-۱۲۷.
- سلمانی، ا؛ پورسعید، ع؛ بایرام‌زاده، و. و اشراقی سامانی، ر. (۱۴۰۰). معیارها و شاخص‌های مدیریت پایدار جنگل‌های ناحیه ریشی زاگرس از دیدگاه متخصصان و کارشناسان جنگل. مجله جنگل ایران، سال سیزدهم، شماره ۱، صص ۵۸-۴۳.
- سواری، م. و اسدی، ز. (۱۳۹۸). تعیین کننده‌های عضویت زنان روستایی در تعاونی‌های حفاظت از جنگل - های زاگرس در استان لرستان. جنگل و فراورده‌های
- ایزدی، ح؛ سواری ممبنی، آ. و سواری، م. (۱۴۰۱). تحلیل هنجارهای اخلاقی در نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده برای پیش‌بینی رفتار خانوارهای روستایی در حفاظت از جنگل‌های زاگرس (مورد مطالعه: شهرستان دوره چگنی استان لرستان. جغرافیا و مخاطرات محیطی، مقالات انتشار آنلاین، قابل دسترسی در سایت: https://geoeh.um.ac.ir/article_41607.html
- برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی (۱۳۹۵). برگرفته از طرح حفاظت از تنوع زیستی در چشم انداز زاگرس مرکزی با مشارکت کلیه ذینفعان و ذیربطان در سطوح ملی و استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری، فارس و کهگیلویه و بویراحمد. تهران: معارف، صص ۱۱۲-۱.
- پرنیان کلایه، س؛ مرادی، م؛ سفیدی، ک. و بصیری، س. (۱۳۹۸). برآورد حجم خشکه‌دار و نرخ مرگ و میر درختان بلوط ایرانی در ارتباط با برخی عوامل محیطی در جنگل‌های بلوط زاگرس (پژوهش موردی: تنگ علمدار، بهبهان). مجله جنگل ایران، انجمن جنگلبانی ایران، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۵۳۲-۵۱۹.
- پورهاشمی، م؛ جهانبازی گوجانی، ح؛ حسین‌زاده، ج؛ بردبار، س. ک؛ ایران‌منش، ی. و خداکریمی، ی. (۱۳۹۶). پیشینه زوال جنگل‌های بلوط زاگرس. طبیعت ایران، دوره ۲، شماره ۱، صص ۳۷-۳۰.
- پورمقدم، ک. و بزرگ‌نیا، ف. (۱۳۹۵). اجرای ابتکارات سبز جنگلداری پایدار در محدوده زاگرس مرکزی، مطالعه موردی: سامان عرفی برآفتاب در منطقه آبخیز مدیریتی ونک-خرسان. اولین همایش ملی منابع طبیعی و توسعه پایدار در زاگرس مرکزی، صص ۱۲-۱.
- حیدری، م. و کرمدوست می‌ان، ب. (۱۳۹۵). بررسی و سیاست‌گذاری برنامه تنفس یا بهره‌برداری جنگل‌های

- چوب. *مجله منابع طبیعی ایران*، دوره ۷۲، شماره ۴، صص ۳۲۶-۳۱۳.
- شهرکی، م.، معیری، م.، ه.؛ بارانی، ح. و بهمنش، ب. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر میزان استفاده جنگل نشینان از جنگل (مطالعه موردی: جنگل گلوگاه- منطقه هزار جریب). *نشریه حفاظت و بهره برداری از منابع طبیعی*، جلد اول، شماره چهارم، صص ۴۸-۳۱.
- صادقی کاجی، ح.؛ جعفری، ع. و یارعلی، ن. (۱۳۹۴). ارزیابی مدیریت پایدار جنگل در حوضه آبخیز دو پلان استان چهارمحال و بختیاری. *فصلنامه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران*، جلد ۲۳، شماره ۳، صص ۵۰۱-۴۹۰.
- قربانی، س.؛ مرادنژادی، ه. و حیدری، م. (۱۳۹۹). واکاوی اثرهای اقتصادی خشکیدگی درختان بلوط بر روستائیان شهرستان ملکشاهی. *پژوهش‌های روستایی*، دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۵۹۱-۵۷۶.
- کرمی دهکردی، ا.؛ منصوری نژاد، ر. و رحیمیان، ج. (۱۳۹۶). مشارکت جوامع روستایی در تصمیم‌گیری، نظارت و ارزشیابی مدیریت خشکیدگی جنگل‌های بلوط استان کهگیلویه و بویراحمد. *تحقیقات حمایت و حفاظت جنگل‌ها و مراتع ایران*، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۱۵۶-۱۷۵.
- محرم نژاد، ن. و مافی، ا. (۱۳۸۸). بررسی نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های اجرای اصول جنگل در جنگل‌های شمال ایران (ریوتاژوهانسبورگ). *علوم و تکنولوژی محیط زیست*، جلد ۱۱، شماره ۴، صص ۱۷۲-۱۴۹.
- محمدی تهری، ذ. و احمدوند، م. (۱۳۹۴). واکاوی راهبردی جنگلداری اجتماعی با استفاده از روش شناسی تحلیلی سوات- آنتروپی: مطالعه موردی روستاهای مارگون در شهرستان بویراحمد. *فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی*، جلد ۲، شماره ۳، صص ۳۱۷-۲۹۹.
- مظفری، ف.؛ کرشاهی، ع.؛ حیدری، م. و کرمی، ا. (۱۳۹۸). تهیه نقشه پراکنش شدت خشکیدگی جنگل‌های بلوط زاگرس با استفاده از آمار مکانی و شبکه عصبی مصنوعی. *بوم‌شناسی کاربردی*، دوره ۸، شماره ۳، صص ۴۴-۳۱.
- میرزایی، م.؛ اسلام بنیاد، ا.؛ اخوان، ر. و نقدی، ر. (۱۳۹۸). مدل سازی خشکیدگی درختان بلوط ایرانی تحت تأثیر عوامل فیزیوگرافی در جنگل‌های دالاب ایلام. *پژوهش و توسعه جنگل*، دوره ۵، شماره ۲، صص ۳۴۲-۳۲۹.
- هناره خلیانی، ج.؛ نمیرانیان، م. و حشمت الواعظین، س.م. (۱۳۹۰). برنامه‌های مشوق جوامع محلی در جهت حفاظت تنوع زیستی در جنگل‌های زاگرس. *همایش ملی جنگل‌های زاگرس مرکزی*، قابلیت‌ها و تنگناها، صص ۱۱-۱. قابل دسترسی در <https://www.sid.ir/fa/Seminar/ViewPaper.aspx?ID=8847>
- یعقوبی فرانی، ا.؛ کریمی، س. و پرموزه، ف. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در طرح‌های حفاظت از جنگل در شهرستان گیلانغرب. *نشریه پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل*، جلد بیست و چهارم، شماره دوم، صص ۴۶-۳۳.
- Adam, M.C., & Kneeshaw, D. (2008). Local level criteria and indicator frameworks: A tool used to assess aboriginal forest ecosystem values, *Forest Ecology and Management*, 255(7): 2024-2037.
- Balana, B.B., E. Mathijs, & Muys, B. (2010). Assessing the sustainability of forest management: An application of multi-criteria decision analysis to community forests in northern Ethiopia. *Journal of Environmental Management*, 91(6):1294-1304:91.
- Boissiere, D., I. Sheil, M. Basuki, and Le, H. (2009). Can engaging local people's interests reduce forest degradation in Central Vietnam?, *Biodiversity and Conservation*, 18(10): 2743-2757.
- Empidi, A. V. A., & Emang, D. (2021). Understanding Public Intentions to Participate in Protection Initiatives for Forested Watershed Areas

- Saaty, T.L. (2003). Decision making with dependence and feedback: the analytic network process, RWS Publications, Pittsburgh, 210.
- Salmanicheraghadi, A., Poursaeed, A., Bayramzadeh, V., & Eshraghi-Samani, R. (2021). Social network analysis of sustainable forest management actors in Zagros Region. *Arabian Journal of Geosciences*, 14(23): 1-13.
- Sheppard, S.R.J., & Meitner, M. (2006). Using multi-criteria analysis and visualization for sustainable forest management planning with stakeholder groups, *Forest Ecology and Management*, 207(1): 171–187.
- Varma, V.K., I. Ferguson, & Wild, I. (2000). Decision support system for sustainable forest management, *Forest Ecology and Management*, 128(1): 49–55.
- Using the Theory of Planned Behavior: A Case Study of Cameron Highlands in Pahang, Malaysia. *Sustainability*, 13(8): 4399.
- Gough, A., J. Innes, & Allen, S.D. (2008). Development of common indicators of sustainable forest management, *Ecological Indicators*, 8(5): 425-430.
- Keenan, J. R., G. R. Reams, F. Achard, V. J. De Freitas, A. Grainger & Lindquist, E. (2015). Dynamics of global forest area: Results from the FAO Global Forest Resources Assessment. *Forest Ecology and Management*, 352: 9-20.
- Purnomo, H., Mendoza, G.A. & Prabhu., R. (2005). Analysis of local perspectives on sustainable forest management: an Indonesian case study, *Journal of Environmental Management*, 74(2): 111–126.